

Elek község német személynevei

BANNER JÓZSEF

Elek község (Békés megye) német törzslakosságának személynévanyagát az 1734 és 1945 közötti időszakra kiterjedően kívánom — ha teljes egészében nem is, de az egyes részidőszakokban az általánosításra is elegendő alapot nyújtó teljességre törekvéssel — az alábbiakban elemezni. Vizsgálódásaim így jórészt történeti jellegűek, de ez látszott célravezetőnek egy olyan népi közösség esetében, amely a maga hagyományos, jellegzetes keretei között 1944-ben élt együtt utoljára: 1944—45-ben a háborús események (kényszer-sorozás, munkaszolgálat) mozdítottak ki több ezer elekit szülőfalujából, majd az 1946-os kitelepítés — a község belterületét figyelembe véve — az addig homogén német falut vegyes nemzetiségűvé tette, s a német anyanyelvűek kisebbségbe kerültek. A XX. sz. megvizsgált két évtizedének adatai azonban természetesen a jelenre is utalnak, minthogy forrásul mindvégig jórészt csak a keresztek anyakönyveit használtam az eleki róm. kat. plébánia irattárából (az eleki németek egységesen katolikusok). A jelent érinti munkámnak az a fejezete is, amely a névhasználatnak 1945. utáni legtipikusabb változásával, a névmagyarosításokkal foglalkozik. A névanyag vizsgálatának kezdő időpontját az a tény szabta meg, hogy 1734-től, az eleki plébánia önállóvá válásától vannak pontos és mindvégig gondosan vezetett anyakönyvek az elekiekről.

Dolgozatomban elsősorban a névadással, mint a közízlésnek, egy közösség szellemi arculatának aktív megnyilatkozási formájával foglalkozom (keresztnevek,¹ ragadványnevek, névváltoztatások), de a vizsgált anyag teljesebbé tétele, nem utolsó sorban pedig a névgyakoriság szempontjából, úgy hiszem, nem érdektelen, ha a szubjektív tényezőktől független, eleve adott családneveket is a szükséges mértékben ismertetem.

A család- és keresztneveket mai helyesírással közlöm, illetve abban az alakjukban, amely az egyházi anyakönyvekben a múlt század 80-as éveitől állandósult, és amely 1895 után az állami anyakönyvekben is megszilárdult. Ez azt jelenti, hogy a családnevek zömének írása a német köznyelvi helyesírás szabályai szerint alakul, a keresztnevek viszont minden lehetséges esetben magyar megfelelőjükkel szerepelnek. Az egyházi anyakönyveket 1836. augusztus 31-ig latinul vezették — ingadozó helyesírású német családnevekkel és latin keresztnevekkel —, 1836. szeptember elsejétől 1850. december 31-ig magyarul, 1851. január 1-től 1865. december 31-ig ismét latinul, majd 1866. január 1-től folyamatosan magyarul, mind a mai napig. Maguk az elekiek azonban, ha anyanyelvükön nyilatkoztak meg, személynévük mindkét fő elemét német formában használták szóban és írásban egyaránt. (A névhasználat nyelvi kérdéseire a későbbiekben még kitérek).

Elek községre és történetére vonatkozóan csupán néhány olyan adatot említek meg itt, amelyek dolgozatom témája szempontjából fontosnak látszanak. A község, amely a közép-

korban Zaránd, a XVIII. századtól Arad megyéhez tartozott,² jelenleg Békés megye dél-keleti csücskében fekszik. Lakóinak száma 7300. A lakosság összetétele szerint történetének három szakaszát lehet megkülönböztetni: 1. A középkori Elek, amely Gyula eleste (1566) után elpusztult; 2. A Harruckern-féle Elek. Az elpusztított középkori falu helyére Harruckern János György magántelepítései során két hullámban 1724, 1744) frank telepesek költöztek. Ezek alapították a ma is fennálló Elek községet;³ 3. A „négy nemzetiségű Elek”. Az 1946-os kitelepítés után a kb. 4000 kitelepített német helyére magyar, román és szlovák telepesek költöztek. A németek kitelepítése és az új lakosok betelepítése utáni időre vonatkozóan aránylag pontos becsléssel megállapítható, hogy a német őslakosságból kb. 300 család maradt itt, és így, bár kisebbségben vannak, számuk és szerepük a község életében most is jelentős.

Az 1724-es első és a nagy pestisjárvány (1739) pusztításai miatt szükségessé vált második telepítés (1744) során kb. 110 család került Elekre, mindkét esetben Bajorországnak nagyjából ugyanarról a területéről, a Würtzburgtól délre eső falvakból. A pestisben 1739 májusától októberig 148 ember halt meg, 28 család neve teljesen eltűnt, de a természetes népszaporodás és az új telepítés következtében gyorsan gyarapodott a lakosság lélekszámban és szorgalma révén anyagiakban is. Az 1971. évi tizedlajstrom szerint a faluban 256 ló és 516 tehén volt, amelyek 96 család között eléggé arányosan oszlottak meg, ha figyelembe vesszük, hogy a leggazdagabb embernek, Heinrich Hammernak 6 lóva és 13 tehene volt, és mindössze három olyan családot tartottak nyilván, amelynek nem volt szarvasmarhája. 1825-ben a családok száma már 365, s 20 olyan család van, amelyik egy-egy bérest (Knecht) és szolgálót (Dienstmagd) tartott.

Fényes Elek helységnevtára,⁴ amely az 1840-es évek második felének állapotát tükrözi, többek között a következőket írja Elekről: „Elek... 382 házzal és 3090 lak., kik kevés oláh cselédet és házatlan zsellért kivéve, róm. kath. németek... Földje fekete homokos, s az idevalók főleg tisztabúzázt, s ugar helyett kukoricát termesztének Marhatenyésztése a juhon kívül virágzó, de nem a határon, hanem a szomszéd pusztákon bérelt földeken. Általában az eleki lakosok igen vagyonos és fáradhatatlan emberek”. A modern agrotechnika (pl. a rendszeres trágyázás) és az intenzív állattenyésztés, a múlt század végétől pedig a sertéshízlás következtében a község tovább gazdagodott, s bár az anyagi különbségek egyre élesebbé váltak, ez a folyamat századunkban is tartott. A századforduló táján már természetesen elég nagy számú német agrárproletariátus is van a nagy- és középgazdák mellett.

A lélekszámban meggyarapodott és így földhiánnyal küzdő Elek két nagyobb rajt bocsátott ki magából a XIX. században: 1840-ben 80 család költözött Almásra (Arad m.), és megalapította Almáskamarás községet, az 1860-as években pedig a szomszédos (ma Granicar néven Romániához tartozó) Ottlaka községbe települt át több család, s ott külön negyedet alapított.

1724-től 1734-ig Elek a gyulai plébánia fiókegyháza volt. Az első telepesekről éppen azért nincsenek pontos adataink, mert a gyulai plébánia akkori anyakönyvei elpusztultak. 1734-től viszont az eleki plébániának volt több fiókegyháza: 1749-ig Szentmárton, 1778-ig Kisjenő, Nadab, Erdőhegy, Miske, Vadász, Székudvar, Nagyzerind és még később is néhány aradi és békési község és puszt (Ottlaka, Kétegyháza, Almáskamarás, Nagykamarás, Medgyes stb.). A személynevek számbavételekor erre tekintettel kellett lennem, minthogy a fiókegyházak híveit is az eleki plébánián anyakönyvezték, s ezeket el kellett különítenem az elekiektől. Egy esetben tettem csak kivételt: az 1840-től 1846-ig Eleken anyakönyvezett almási németeket is az elekiek közé számítottam, minthogy a frissen alakult község lakóinak hagyományai, így névadási szokásai sem különbözhettek kezdetben az Eleken maradtokétól.

Családnevek

A második telepítés 60 családjának Elekre költözéséig, 1744. május 15-ig⁵ az összes anyakönyvi adatok egybevetése alapján 62 családnév fordul elő. Ennél csak egészen kevés-
sel lehetett több a családnevek tényleges száma, hiszen nagyon valószínű, hogy az első 10 év alatt, 1734-ig legfeljebb 1—2 család halt ki, a következő 10 évben pedig valamilyen módon (születés, házasság, halál) szinte minden családnév viselőjéből anyakönyveztek vala-
kit. Ezek közül a következő nevek fordulnak elő a kereszteltek anyakönyveiben több évti-
zeden át, de legalább a XVIII. sz. végéig (a *kiemelt* nevek a XX. századig): *Adam, Alter, Bayer, Binder, Braun, Durst, Eisenbeil, Engelhardt, Faulhaber, Fröhner, Geisel, Hack, Ham-
mer, Hanecker, Heffner, Hoffmann, Jäger, Lang, Krausz, Lehmayr, Mittnacht, Müller, Pfanzer, Ruck, Schmidt, Schneider, Singer, Strifler, Stumpf, Strum, Szilberreis, Tagleber, Weber, Wittmann, Zellner, Zielbauer.*

1774-től az alábbi olyan nevekkel tarkul a kép, amelyek több nemzedéken át élnek (a *kiemelés* itt is a XX. századig fennmaradt családneveket jelzi): *Ackermann, Albert, Bam-
bach, Bauer, Brandt, Emenet, Gall, Harrasz, Hauck, Heen, Heiling, Heim, Jung, Klemm, Mahler, Mülle, Niedermayer, Post, Schlesinger, Schreyer, Seeberger, Steigerwald, Trem-
mel, Walthier, Zeitler.*

A XVIII. sz. második felében — utolsó harmadában újabb huzamosan fennmaradó, többnyire napjainkig élő családnevek bukkannak fel: *Ament, Baumann, Bender, Bloch, Butzig, Dispán, Fackelmann, Förster, Hillinger, Hirth, Jappert, Kiefer, Krader, Leist, Metz, Rosenacker, Schimpl, Siebert, Stadler, Stapf, Wirsching.*

Jellegzetessé váló eleki nevek utoljára nagyobb számban a XVIII. és XIX. sz. fordulóján, ill. a XIX. sz. első évtizedeiben tűnnek fel: *Biluska, Biroga, Bogár, Dittmann, Dunai, Gábor, Groh, Kaupert, Kittler, Kneller, Oláh, Rapport, Schinagel, Schnetter, Schön, Schiffert, Spitzer, Täubert, Thör, Tisch, Unterrecker, Waschik, Wiltz.*

Az anyakönyvek tanúsága szerint a második németországi telepítést követő egy év-
század alatt megszilárdult a község lakossága, sőt az is megállapítható, hogy a földművelő lakosság esetében ez már korábban, a XVIII. sz. végére bekövetkezett, hiszen a XIX. szá-
zadi jövevények túlnyomó része iparos vagy egyéb polgári foglalkozást űző személy volt. Ezek egy-két emberöltő alatt nyelvben és szokásokban — különösen az összeházasodások révén — asszimilálódtak a túlnyomó többséget jelentő törzslakossághoz, s így Elek ethnog-
ráfiai szempontból 1945-ig teljesen zárt, homogén egységnek tekinthető. Ezt mutatja a köztudatnak az a megnyilatkozása is, hogy a XIX. és a XX. sz. újabb beköltözőit, akár németek voltak, akár nem — a pejoratív jellegű *Hergelofener* („szalajtott, jöttment”) elne-
vezéssel illették.

Az egyes családnevek gyakoriságát a XIX. század végén és századunk elején az alábbi táblázat mutatja, amelyben a kereszteltek között leggyakrabban (a három évtizedben 50-nél többször) előforduló 31 név szerepel.

A leggyakoribb 31 családnevet viselte a legújabb korban a kereszteltek közel három-
negyed része; a többi, mintegy 70 elekinek minősíthető családnév az újszülötteknek alig több, mint egynegyede között oszlott meg a vizsgált utolsó időszakban. A legsűrűbben elő-
forduló családnevek mind XVIII. századiak, a neveknek kb. fele pedig az első betelepülés idejéből való.

1. táblázat
A családnevek gyakorisága

	1881—90	1905—14	1935—44	Összesen	A három évtized össz. bejegyzéseinek %-ában
1. Striffler	141	133	71	345	6,3
Ruck	119	115	62	296	5,4
Niedermayer	92	109	55	256	4,6
Braun	96	101	44	241	4,4
5. Wittmann	95	101	31	227	4,1
Mahler	57	89	49	195	3,5
Brandt	53	66	34	153	2,8
Zielbauer	60	61	23	144	2,6
Post	46	61	32	139	2,5
10. Hoffmann	35	63	24	122	2,2
Klemm	59	38	25	122	2,2
Reisz	54	47	17	118	2,1
Bender	39	45	32	116	2,1
Tremmel	54	38	17	109	2,0
15. Ament	46	38	22	106	1,9
Bauer	54	35	12	101	1,8
Engelhardt	28	46	27	101	1,8
Hack	30	43	27	100	1,8
Singer	32	33	22	87	1,6
20. Zellner	39	26	21	86	1,6
Jäger	32	42	11	85	1,5
Stumpf	34	24	23	81	1,5
Hammer	23	31	19	73	1,3
Schneider	32	20	15	67	1,2
25. Schimpl	27	27	12	66	1,2
Durst	16	24	25	65	1,2
Leist	27	25	11	63	1,2
Schreyer	27	22	12	61	1,1
Geisel	20	29	8	57	1,0
30. Walthier	36	13	7	56	1,0
Zeitler	15	27	13	55	1,0

Keresztnevek

A keresztnéveket 10 éves időegységekben vizsgálok 1734-től. Az 1734-től 1805-ig terjedő hét évtizedet teljes egészében feldolgoztam. A XIX. századból három évtizedet emeltem ki: egyet a század elejéről (1805—14), egyet a század közepe tájáról (1841—50), egyet pedig a század utolsó harmadából (1881—90). A XX. századból két évtizedet vizsgállok: 1905-től 1914-ig és 1935-től 1944-ig. Az egyes időszakokat igyekeztem úgy megválasztani, hogy azok részben kövessék a falu gazdasági és társadalmi életében bekövetkezett fordulópontokat is (úrbérrendezés, belterjes árutermelés, fokozódó polgárosodás stb.), és egyben kellően utaljanak a közbeeső hosszabb időszakok tendenciáira is a névadásban. A vizsgált 12 évtized férfi- és női névanyagának néhány jellemző adatát a következő két áttekintő táblázat tartalmazza (2a és 2b táblázat). A *névváltozat* szó itt és a következőkben is a névadás összes előforduló változatait jelöli, azaz az egytagú keresztnéveken kívül a két és három névből álló keresztnéveket is. (Pl. négy külön-külön névváltozat a *János*, a *János György*, a *György János* és a *János József*).⁶

2. a) táblázat
Férfinevek 1734 és 1944 között

	1734— 1744	1745— 1754	1755— 1764	1765— 1774	1775— 1784	1785— 1794	1795— 1804	1805— 1815	1841— 1850	1881— 1890	1905— 1914	1935— 1944
Bejegyzések száma	102	169	122	168	258	294	317	430	753	1013	1109	593
Névváltozatok száma	63	62	45	44	46	35	33	41	49	103	97	109
Első nevek száma	35	39	31	35	34	31	31	36	43	47	38	46
Csak 2. vagy 3. névként szerepel	10	7	2	—	1	1	—	1	1	8	7	17
A két v. három keresztnévük %-a	51	37,8	20,5	11,9	12,4	2,7	1,6	1,6	1,3	6,7	6,6	37,6

2. b) táblázat
Női nevek 1734 és 1944 között

Bejegyzések száma	93	148	137	175	234	301	358	451	744	1102	1014	532
Névváltozatok száma	50	46	39	38	41	33	30	29	33	67	71	98
Első nevek száma	29	22	20	25	29	29	25	26	31	32	28	49
Csak 2. vagy 3. névként szerepel	6	2	3	3	—	—	—	—	—	—	4	15
A két v. három keresztnévük %-a	44	52,7	38	32,6	23	15	15	6,2	3,0	6,4	7,6	44,9

Mindkét nemre vonatkozó adataink közös jellemzője a névváltozatok számának fokozatos csökkenése a XIX. sz. elejéig, majd a korábbi csökkenésnél meredekebb irányú növekedése századunk 40-es éveit, úgyhogy a névváltozatok száma 1944-re a XVIII. sz. eleji, egyébként korántsem szegényes anyagnak közel kétszerese lesz. Ha ilyen nagy arányban nem is, de hasonló fejlődési vonal rajzolódik ki az első nevek használatában. A fentiekkel nagyjából párhuzamos a két és a három keresztnévűek számának változása, de azzal a különbséggel, hogy a több tagú keresztnév aránya csekély marad még akkor is, amikor az első nevek száma már fokozatosan gyarapszik, s csupán a két háború közötti időszakban, de különösen az 1940-es években indul ugrásszerű növekedésnek.

Külön megvizsgáltam a kettős és a hármas neveket 1941 és 1944 között: ebben a négy évben ezek aránya a bejegyzett fiúk esetében 51 %, a lányok esetében 61 %, tehát a fiúk között eléri, a lányok között messze meghaladja a XVIII. sz. eleji magas arányt. A kettős nevek számadatainak megvilágításához tartozik még, hogy közöttük tipikusnak, állandósultnak három változat mutatkozik a XIX. sz. közepéig: a *János György*, ill. az *Anna Mária* és a *Mária Anna*. Ezek a nevek kétségtelenül két tagúak az anyakönyvi bejegyzések szerint, de gyakori egymás melletti szereplésük folytán a köztudatban bizonyára már egy névvé váltak.⁷ Ezért elég gyakoriak még akkor is, amikor egyéb névkapcsolások már alig fordulnak elő. Így 1775 és 1784 között a kettős férfinévűekből a *János György* részesedése 35 %, 1785–94-ig 50 %, 1795–1804-ig 80 %. Ugyanezekben az évtizedekben az *Anna Mária* és a *Mária Anna* együttes aránya a kettős női nevek között: 70 %, 95 %, 99 %, 1841 és 1850 között pedig a 27 kettős női névből 25 *Anna Mária*, és csak kettő egyéb. Ezek alapján a kettős nevek fogyását a XVIII. sz. közepétől a XIX. sz. közepéig lényegében még nagyobb arányúnak tekinthetjük, mint ahogyan ezt a táblázatok számadatai mutatják.

A hármas nevek száma elenyésző a XX. századig. A XVIII. században mindössze 6 (5 férfi, 1 női névváltozat, az előbbieket közül is háromnak első két tagja *János György*), a XIX. sz. vizsgált évtizedeiben 4, ill. 2 (a férfinévűek közül 3 *Gáspár Menyhért Boldizsár*, a liturgiában egy napon ünnepelt, így sajátosan egységbe kapcsolódó három evangéliumi király neve). A XX. sz. 40-es éveiben a kettős nevekkel együtt megszorodnak a hármas nevek is, de számuk így sem jelentős: 9 férfi- és 19 női név, igen változatos összetételben. Még egy négyes női név is előfordul.

Az 1940-es években nemcsak a több tagú női neveknek a férfinévűekét erősen meghaladó mennyisége a feltűnő, hanem általában a női nevek megszorodása: korábban ugyanis a női névváltozatok, ill. nevek száma mindvégig alacsonyabb a férfiakénál.

Az elemzett időszakokban előforduló nevek gyakoriságát az alább következő táblázatok mutatják. Ezek első oszlopában az egyes évszázadokból kiemelt neveket összesítve közlöm százalékarányuk fogyó sorrendjében, majd a nevek így kialakult rendjében részletezem azok százalékarányát az egyes évtizedekben. Azokból a korszakokból, amelyekben a több tagú keresztnévűek száma jelentős vagy előfordulási arányuknak változása figyelemre méltó, a leggyakoribb második nevek adatait is kimutatom. Hogy a táblázatokban kellő számú nevet vehessenek fel, a *leggyakoribb* fogalom alsó határát elég alacsonyan szabtam meg: minden olyan nevet felvettem, amelyet valamely évtizedben a keresztnévűeknek legalább 0,5 %-a viselt. A százalékszámok összesítése a táblázatok alján jól mutatja, hogy a kimutatások a keresztnévűek túlnyomó többségét magukban foglalják.

Az első elemzett évtized (1734–44) adatai még feltehetően azokat a névadási szokásokat tükrözik, amelyeket az első telepések frank ősházájukból hoztak magukkal. A férfinévűek között ebben az időben a *János*-nak van kiemelkedően magas arányszáma, de figyelmet érdemel, hogy egyedüli keresztnévként csupán 8 alkalommal fordul elő (az esetek 19 %-ában), 34 esetben más nevekkel kapcsolt első tagként s eléggé változatos kombinációkban. Ezt és a kettős névváltozatok magas arányát figyelembe véve megállapítható, hogy a férfinévűek kezdetben eléggé arányosan oszlottak meg: csupán a *János* és annak *János György*

3. táblázat

A leggyakoribb férfii nevek a XIX. sz. elejéig az összes kereszteltek %-ában

A) Első keresztnévek

	1734— 1804	1734— 1744	1745— 1754	1755— 1764	1765— 1774	1775— 1784	1785— 1794	1795— 1804
1. János	23,3	41,1	32,9	27,9	22,0	21,3	19,0	17,6
József	17,8	5,0	12,1	13,9	22,6	17,8	22,8	21,1
Antal	9,1	1,8	3,4	3,3	5,3	12,0	13,2	13,0
György	5,5	9,0	6,9	6,5	3,6	6,9	4,4	4,1
5. Mihály	5,3	—	3,4	—	2,4	6,6	8,4	7,6
András	5,2	3,0	5,8	5,0	9,5	6,9	2,3	4,9
Ferenc	4,0	2,0	2,9	4,1	1,2	3,1	6,7	4,4
Ádám	3,5	1,0	1,7	5,7	2,4	2,3	2,3	7,6
Gáspár	1,9	1,0	0,5	0,8	3,6	0,8	2,3	3,1
10. Jakab	1,8	—	1,1	3,3	1,8	1,5	2,3	1,9
Ignác	1,6	2,0	2,9	0,8	0,6	2,7	1,6	0,9
Péter	1,3	1,0	—	—	3,6	2,7	0,3	1,2
Boldizsár	1,2	—	1,1	2,4	1,2	0,3	1,3	1,9
Márton	1,2	2,0	1,1	—	1,2	1,5	0,7	1,9
15. Lőrinc	1,1	—	2,9	—	1,8	1,1	1,3	0,3
Sebestyén	1,1	3,0	1,1	0,8	—	1,9	1,6	—
Mátyás	1,0	—	0,5	0,8	2,4	1,1	1,0	0,9
István	0,9	—	0,5	1,6	2,4	0,3	0,7	0,9
Fülöp	0,7	1,0	1,1	2,4	—	0,8	0,3	0,6
20. Miklós	0,7	1,0	2,1	1,6	0,6	0,4	0,3	0,3
Flórián	0,6	—	—	—	—	1,5	0,7	0,9
Bertalan	0,5	—	—	0,8	0,6	0,8	0,3	0,9
Gottfried	0,5	1,0	—	1,6	—	—	1,0	0,6
Simon	0,5	2,0	0,6	—	—	0,4	0,3	0,6
Benedek	0,5	1,0	0,6	0,8	—	0,8	0,3	0,3
	90,8	77,1	85,2	84,2	85,8	95,5	95,4	97,5

B) Második keresztnévek

	1734— 1804	1734— 1744	1745— 1754	1755— 1764	1765— 1774	1775— 1784	1785— 1794	1795— 1804
1. Gyögy	5,0	11,7	11,0	9,1	6,5	4,2	1,3	1,2
Ádám	2,3	7,0	7,0	3,3	1,2	2,3	1,0	—
Mihály	1,7	5,0	5,7	1,6	1,2	2,3	—	—
József	0,6	3,0	1,1	0,8	1,2	0,7	—	—
5. Péter	0,6	2,0	2,3	—	0,6	0,3	—	—
Antal	0,5	3,0	0,6	0,8	—	0,7	—	—
János	0,4	3,0	0,6	0,8	—	—	0,3	—
Gáspár	0,3	—	1,1	—	0,6	0,3	—	—
Lénárd	0,3	2,0	1,1	—	—	—	—	—
10. Márton	0,3	2,0	0,6	0,8	—	—	—	—

4. táblázat

A leggyakoribb női nevek a XIX. sz. elejéig az összes keresztelték %-ában

A) Első keresztnévek

	1734— 1804	1734— 1744	1745— 1754	1755— 1764	1765— 1774	1775— 1784	1785— 1794	1795— 1804
1. Mária	20,5	22,0	25,7	27,0	22,1	12,8	5,3	6,9
Anna	13,6	22,5	23,7	16,8	12,5	11,1	11,3	18,0
Teréz	8,0	3,2	—	0,7	2,8	5,9	14,6	16,5
Katalin	7,4	3,2	4,7	7,3	13,7	5,9	8,0	7,2
5. Erzsébet	6,3	7,5	8,1	8,0	5,1	7,6	3,6	6,9
Borbála	6,0	—	0,7	6,6	5,1	11,1	9,9	4,4
Rozália	5,8	1,0	0,7	2,9	6,2	11,1	7,0	5,8
Éva	5,4	4,3	8,9	3,7	1,7	4,7	6,6	6,4
Margit	5,2	5,3	9,0	8,7	5,1	4,7	5,6	2,2
10. Veronika	3,0	—	—	0,7	5,1	3,4	3,3	4,2
Magdolna	2,9	1,0	1,3	1,4	1,1	2,5	2,6	5,8
Julianna	2,5	2,1	—	1,4	3,4	2,5	3,3	2,8
Ágnes	2,0	2,1	—	2,2	—	2,1	2,6	3,3
Apollónia	1,6	3,2	—	—	2,8	2,5	2,0	1,1
15. Zsuzsanna	1,6	—	4,7	2,9	1,1	2,1	1,3	0,5
Regina	1,2	1,0	0,7	1,4	0,5	2,1	2,0	—
Dorottya	1,1	1,0	2,7	2,2	1,1	0,8	1,0	0,5
Krisztina	1,0	3,2	2,0	—	—	0,4	1,6	0,5
Brigitta	0,9	—	—	—	1,7	0,8	1,0	1,3
20. Franciska	0,8	1,0	—	—	—	0,4	0,6	2,2
Szabina	0,7	1,0	0,7	1,4	0,5	0,4	1,0	0,5
Gertrud	0,6	1,0	0,7	2,2	—	—	1,0	0,3
Klára	0,6	1,0	0,7	0,7	1,1	0,4	1,0	—
Rozina	0,5	1,0	—	1,4	0,5	0,8	0,6	—
Urzula	0,5	2,1	0,7	—	0,5	0,4	0,4	0,5
	99,2	90,2	95,7	99,6	93,7	96,6	97,2	97,8

B) Második keresztnévek

	1734— 1804	1734— 1744	1745— 1754	1755— 1764	1765— 1774	1775— 1784	1785— 1794	1795— 1804
1. Mária	11,3	10,7	18,4	11,7	11,4	10,2	10,9	9,2
Anna	4,6	1,0	7,4	5,0	8,0	6,4	3,6	5,6
Borbála	2,1	9,7	6,0	3,6	3,4	1,3	—	—
Éva	1,6	3,2	2,0	4,4	4,0	2,9	0,3	0,3
5. Margit	0,7	4,3	2,0	1,4	1,1	—	—	—
Teréz	0,7	—	3,3	0,7	1,7	0,8	—	—
Urzula	0,5	1,0	2,0	2,2	1,1	0,4	—	—
Katalin	0,5	3,2	1,3	1,4	1,1	0,4	—	—
Erzsébet	0,4	2,1	1,3	0,7	—	—	0,3	—
10. Rozina	0,4	2,1	2,0	—	0,6	—	—	—

változata, valamint a *György* közelítik meg a 10%-os előfordulási arányt (összesen 23%-ban), a többi 60 névváltozat 1%-tól 3%-ig terjedő részesedésben meglehetősen változatossá teszi a férfinevek összképét.

A két feltűnően magas arányszámú női névvel, a *Máriával* és az *Annával* kapcsolatban is megjegyzendő, hogy önálló első névként ritkán fordulnak elő, mégpedig nem csupán az első vizsgált évtizedben, hanem az egész XVIII. században. 1734 és 1744 között az *Anna* mindössze egyszer, a *Mária* összesen négyszer fordul elő egymagában (1%, ill. 4%), s ez az arány semmivel sem nő egészen 1795-ig, amikor az *Anna* kezd „önállósulni”. A *Mária* még a későbbiekben sem fog vezető szerephez jutni. 1734-től 1744-ig az *Anna* leggyakrabban a *Mária* második névvel együtt szerepel: az összes nevek 10%-ában. Minthogy ez — az *Anna Mária* — az időszak legmagasabb számú névváltozata, a kettős névváltozatok figyelembe vételével a XVIII. sz. elején a női nevek megoszlását is eléggé arányosnak tekinthetjük, jóllehet a *Máriának* gyakori előfordulása második névként is bizonyos egyhangúságot eredményez.

A XVIII. sz. folyamán néhány jelentős változás tűnik fel a névadásban. Ezek között a leginkább szembeötlő a *József* rohamos gyarapodása, ami általános XVIII. századi jelenség Európában.⁸ Még jelentősebb arányú előretörést mutat az *Antal* és az *Ádám*, a női nevek között pedig a *Teréz*, a *Rozália* és a *Magdolna*. A *Mihály* elterjedése is XVIII. századi jelenség. Eleken: eleinte csak második névként gyakoribb, de a század utolsó harmadától az első nevek között a 4—5. helyre lép elő, s ezt nagyjából tartja 1944-ig. A század folyamán új nevek is tűnnek fel, mint a *Flórián*, a *Bertalan* (később eltűnik), ill. a *Veronika*, a *Zsuzsanna* és a *Brigitta* (az utóbbi kettő sohasem válik különösebben népszerűvé). Érdekes a *Borbála* és a *Franciska* gyakoriságának alakulása. A *Borbála* mint második név két évtizeden át (1734—54) a legnépszerűbbek között van, majd fokozatosan első névvé „lép elő”, s ezzel párhuzamosan csökken második névként betöltött szerepe. A *Franciska* a XIX. sz. elejéig csak szórványosan, illetve alacsony arányban fordul elő — de 1775-től folyamatosan —, majd a XIX. sz. közepe táján (lásd a 6a—6b táblázatokat) egyszerre a legnépszerűbb női nevek egyikévé válik. Egy-egy név elterjedésének okát ritkán tudjuk megállapítani, de egy olyan közösség esetében, amelyben a névöröklés — legalább is az elsőszülöttek esetében — eléggé szigorúan érvényesülő hagyomány, figyelmet érdemlő jelenség, hogy némelykor egy-egy név először mint második név nyer polgárjogot, s csak később, ha a közízlés jóváhagyásával találkozik, kezd első névként elterjedni. A fent említettek közül ez figyelhető meg az *Antal*, az *Ádám*, a *Mihály*, a *Borbála* és ezeken kívül részben a *Teréz* névvel kapcsolatban.

A XIX. sz. elejéig csak olyan nevek tűnnek el teljesen, amelyek addig sem voltak különösebben gyakoriak: *Bertalan*, *Jónás*, *Keresztély*, *Kilián*, *Lénárd*, *Márk*, *Nándor*, *Román*, *Vitus*, *Zsigmond*, ill. *Judit*, *Kunigunda*, *Walburga*, továbbá jónéhány olyan név, amelyek a század folyamán csak egyszer fordulnak elő.

A XIX. és a XX. század adatai a névrendszer megszilárdulását mutatják. A XVIII. század folyamán népszerű vagy népszerűvé vált nevek arányszáma megmarad vagy megnő. Ez egyben az aránytalanság fokozódását is jelenti a nevek megoszlásában, jóllehet a nevek és a névváltozatok száma az 1880-as évektől nő. Figyelemmel kell lennünk ugyanis arra, hogy a kettős nevekkal kialakuló viszonylagos változatosság a XVIII. századi helyzettel szemben itt — az 1940-es évek rövid időszakát kivéve — alig érvényesül. Az aránytalanság növekedését mutatja az is, hogy míg a XVIII. század átlagában — az első neveket véve figyelembe — 16 férfi- és 17 női név szerepel 1%-nál magasabb arányban, a XIX. század átlagában már csak 14, illetve 15, a XX. században pedig 10, ill. 12. A számbavehető leggyakoribb nevek túlnyomó része megegyezik a XVIII. századiakkal, s ez a névadási hagyományokhoz való ragaszkodást jelzi, de vannak jelentős sorrendbeli, sőt a névanyag összetételében is mutatkozó különbségek.

5. táblázat

A leggyakoribb férfinévek a XIX. és a XX. században a kereszteltek %-ában

A) Első keresztnévek

	A XIX. sz. 3 év- tizedében	1805— 1814	1841— 1850	1881— 1890		A XX. sz. 2 év- tizedében	1905— 1914	1935— 1944
1. József	18,7	16,8	17,9	19,7	József	19,1	20,0	20,5
János	14,4	15,8	15,1	12,6	Ferenc	18,6	18,6	18,8
György	11,5	5,3	9,1	15,4	György	14,2	15,0	12,6
Antal	9,5	9,0	5,1	9,4	Antal	11,8	11,9	11,8
5. Ferenc	9,4	10,5	7,7	11,0	János	10,0	10,9	8,4
Mihály	6,5	9,0	6,8	6,1	Mihály	4,5	5,9	2,5
Ádám	4,3	8,6	7,8	0,4	Ádám	3,9	0,5	10,4
Márton	3,0	2,3	3,9	2,5	András	2,7	3,7	1,0
András	2,7	2,8	2,9	2,6	Miksa	2,3	3,0	1,2
10. Miksa	1,8	0,3	1,4	3,1	Márton	2,3	2,3	2,2
Flórián	1,4	1,6	1,5	1,2	Vilmos	0,7	0,3	1,6
Gáspár	1,3	2,5	1,4	0,4	László	0,7	0,3	1,3
Sebestyén	1,1	0,2	1,2	1,4	Flórián	0,6	0,9	0,2
Péter	1,1	1,9	0,8	0,8	Mátyás	0,5	0,6	0,3
15. Jakab	1,0	1,1	1,0	0,9	Sebestyén	0,5	0,6	0,3
Károly	0,9	0,4	0,8	1,0	Béla	0,4	0,4	0,5
Alajos	0,8	0,4	1,5	0,4	Károly	0,4	0,4	0,5
Boldizsár	0,7	1,6	0,6	0,3	Péter	0,4	0,7	—
Pál	0,6	—	0,6	0,6	István	0,4	0,3	0,5
20. Lőrinc	0,6	0,9	0,8	0,3	Jakab	0,4	0,5	0,2
Vendel	0,6	0,4	0,2	0,8				
Mátyás	0,5	0,4	0,9	0,4				
Fülöp	0,5	0,9	0,4	0,3				
Menyhért	0,5	1,1	0,6	0,1				
25. István	0,4	0,2	0,4	0,6				
	93,8	94,0	90,4	92,3		94,4	96,8	94,8

A XIX. században eltűnnek, vagy egészen jelentéktelen arányúvá válnak olyan — korábban sem nagyon gyakori, de jellegzetes — férfinévek, mint az *Ignác*, a *Miklós*, a *Bertalan*, a *Gottfried*, a *Simon*, a *Benedek*, a női nevek közül az *Apollónia*, a *Dorottya*, a *Krisztina*, a *Gertrúd*, a *Klára*, a *Rozina*, az *Urzula*. Feltűnően megnő azonban a *Ferenc*, ill. a *Franciska*, a *Lujza* és a *Veronika* népszerűsége, s néhány, korábban szórványosan előfordult név is nagyobb jelentőséget kap: *Alajos*, *Károly*, *Miksa*, *Pál*, *Vendel*, *Menyhért*, illetve *Ilona*, *Szidónia*, *Jozefa*. A XIX. században fordul elő először az eléggé népszerűvé váló *Viktória*.

A táblázatok adataiból csak kevéssé, de a részadatokból határozottan kitűnik, hogy a névadási hagyományok áttörésére az 1880-as években — vagy azokat közvetlenül megelőzően — történik kísérlet. A megszorított névváltozatokban ugyanis meglehetősen sok az olyan név, amely korábban egyáltalán nem fordult elő: a férfinévek között 11, a női nevek között 7. Ezek közül a XX. századba is átlépnek a következők: *Adolf*, *Albert*, *Iván*, *Ottó*, *Szilveszter*, ill. *Emília*, *Irén*, *Gizella*. A századforduló idején ez a tendencia elakad, és az 1940-es évekig ismét a hagyományos névanyag a jellemző, de érdekes, hogy a női nevek változatosabb tételére ebben az időszakban is törekszenek.

A XX. század folyamán tovább csökken a hagyományos nevek száma, s a 40-es évektől tömegesen jelennek meg az olyan nevek, amelyeknek megválasztásában a hagyományoktól független érzelmi hangulati szempontok játszanak szerepet, összefüggésben az

6. táblázat

A leggyakoribb női nevek a XIX. és a XX. században az összes kereszteltek %-ában

A) Első keresztnévek

	A XIX. sz. 3 év- tizedében	1805— 1814	1841— 1850	1881— 1890		A XX. sz. 2 év- tizedében	1905— 1914	1935— 1944
1. Anna	18,8	21,0	20,3	16,9	Teréz	18,0	18,7	16,1
Teréz	16,0	13,7	16,0	17,1	Anna	15,7	16,6	13,9
Franciska	9,0	1,5	10,3	10,9	Franciska	14,8	14,4	15,8
Éva	8,2	8,4	8,1	8,1	Veronika	10,0	10,4	9,0
5. Veronika	6,6	6,2	4,0	8,4	Erzsébet	8,3	8,3	7,9
Erzsébet	5,9	4,6	7,2	5,1	Lujza	5,7	5,5	5,0
Katalin	5,1	7,5	4,7	4,4	Éva	5,5	7,0	3,0
Rozália	4,4	5,3	3,2	2,5	Magdolna	4,2	4,2	4,1
Lujza	4,1	—	1,1	7,6	Katalin	3,4	3,3	3,5
10. Magdolna	4,0	4,6	3,7	4,0	Mária	3,4	3,1	4,1
Szabina	3,5	7,1	3,3	2,2	Ilona	2,2	2,2	2,4
Borbála	2,6	4,4	3,2	1,3	Rozália	1,3	0,6	2,4
Mária	2,3	1,3	1,2	3,2	Szabina	0,7	1,1	—
Julianna	2,2	2,6	2,6	1,9	Borbála	0,6	0,8	0,2
15. Margit	1,2	1,5	1,6	0,7	Viktória	0,6	0,7	0,5
Apollónia	0,8	2,4	0,9	0,2	Julianna	0,5	0,7	0,2
Ilona	0,7	0,2	—	1,3				
Szidónia	0,6	—	0,8	0,7				
Viktória	0,6	0,2	0,1	0,1				
20. Ágnes	0,5	1,1	0,8	0,1				
Zsuzsanna	0,5	1,1	0,8	0,1				
Jozefa	0,5	0,2	0,4	0,6				
Regina	0,3	0,8	0,4	0,1				
Brigitta	0,2	0,8	0,1	—				
	98,6	96,5	94,8	97,5		94,9	97,6	88,1

1935 és 1944 között az összes kereszteltek %-ában

B) Második keresztnévek

Férfinevek		Női nevek	
1. József	5,7	Teréz	6,3
János	3,8	Veronika	4,3
Ferenc	3,3	Mária	4,2
Mihály	2,7	Anna	3,3
5. György	2,2	Erzsébet	3,3
István	2,2	Éva	2,7
Antal	2,0	Lujza	2,7
Márton	1,6	Franciska	2,5
András	1,4	Rozália	2,0
10. Ádám	1,4	Magdolna	1,7
Miksa	1,4	Erika	0,7
Mátyás	1,2	Viktória	0,7
Adolf	0,8	Gertrud	0,5
Jakab	0,8	Irén	0,5
15. Miklós	0,8	Julianna	0,5
László	0,5	Margit	0,5
Vendel	0,5	Szabina	0,5

egyre általánosabbá váló és meglehetősen összetett polgárosodási törekvésekkel. A változás az értelmiségi-hivatalnoki réteg köréből indul ki. 1935 és 1944 között — a második és a harmadik keresztnéveket is számítva — 18 olyan férfinév és 31 olyan női név szerepel, amelyeknek előzménye a korábbi két évszázadban — legalább is a vizsgált évtizedek alapján — egyáltalán nincs sem első, sem további névként. Csupán néhány példa: *Alfréd, Elemér, Ervin, Imre, Zsolt*, illetve *Angela, Antónia, Beáta, Erika, Györgyike, Ildikó, Piroska*. A változás azonban korántsem egyirányú: a vezető szerepet továbbra is a hagyományos nevek játsszák, s akik a divatnak hódolnak a névadásban egy-egy „városias” névvel, jelentős hányadukban a hagyománynak is eleget kívánnak tenni. A kettős nevek száma azért is nő meg ebben az időszakban feltűnően, mert az új név mellett egy-egy hagyományos (örökölt) nevet is kap az újszülött. Így jönnek létre ilyen névváltozatok: *Edvin György, Oszwald Ferenc, Róbert Antal, Walter János*, vagy: *Etelka Veronika, Györgyike Mária Alojzia, Henriette Franciska, Libhilda Éva Mária, Zelma Szabina* — hogy csak néhány példát említsek. Ezt a törekvést jól illusztrálják a korszak második neveit kimutató táblázatok is.

Ragadványnevek

Az eleki ragadványneveket két, egymástól eléggé távol eső időpontban gyűjtöttem össze: először 1956–57-ben végeztem gyűjtést, majd meglevő anyagomat 1967-ben kiegészítettem. A téma természetének megfelelően elsősorban szóbeli közlésekre támaszkodtam. A megkérdezetteket a falu különböző pontjairól és más-más rokoni, társasági körökből választottam ki, de minden esetben az idősebb korosztályból, s általában úgy, hogy egyszerre többen is legyenek együtt. Hiányos adatok esetében második, harmadik, negyedik adatközlőhöz is folyamodtam, s csak több negatív válasz esetében soroltam a kérdéses ragadványnevet a felderítetlen jelentésűek vagy eredetűek csoportjába. Hogy ilyen aránylag mégis sok van, annak egyik oka a ragadványnevek többségének régi volta, a másik pedig, hogy a kérdéses családokat kitelepítették, s nagyon gyakori, hogy egy-egy régi ragadványnév jelentéséről, de főleg eredetéről csak a nevet viselő család saját hagyománya tud.

Rendkívül becses támpontot nyújtott viszont a gyűjtéshez egy kézirat, amelyet a rómkat. plébánia iratai között kutatva találtam. Ez Móríc Sári Bírójának eleki tájnyelvi fordítása, illetve átdolgozása. Címe: *T'r Sári Richt'r. A Richt'r Wöhl nöch vun vör'n Krisch. K'schriewa' vun Zsigmond Móric. In d'r Aeleg'r Schproach iw'r setst vun Hermann Feri.* (A továbbiakban: *S. R.*) A fordítás a 20-as évek legelején keletkezhetett, s néhányan adatközlőim közül halványan bár, de emlékeznek rá, hogy a darabot elő is adták. Ennek harmadik felvonásában az egyik szereplő felsorolja mindazokat, akiknek a neve rákerült arra a listára, amelyen Pengő Kovács (*T'r Bengő Schmied*) bíróvá választását kéri. Az eleki kéziratban, amely az egész cselekményt többé-kevésbé Elekre applikálja, ez a névsor a hivatalos nevek mellett a ragadványneveket is közli, bizonyára a komikum fokozása érdekében. (Az eredetiben ilyen névsorolvasás nincs, csupán említést tesznek a listáról.) Összesen 198 személy szerepel itt ragadványnevével. A ragadványnevek száma ennél valamivel kevesebb, mivel a felsorolás a hivatalos családnevek szerint csoportosítva történik, és így a nőágon öröklődött ragadványnevek többször is előfordulnak. De így is 150-nél több az olyan név, amelyek a szóbeli gyűjtéshez igen jó támpontot nyújtottak. A *S. R.* kb. egy emberöltővel ezelőtti állapotot tükröz, a benne szereplő nevek zöme a mai köztudatban is él, természetesen a legtöbb esetben már az ottanitól eltérő keresztnévvel, a fiakéval, esetleg az unokáéval. Gyűjtésembe nem vettem bele a *S. R.* listájának 18 olyan nevét, amelyekről adatközlőim egybehangzóan úgy nyilatkoztak, hogy esetlegesek, rövid életűek voltak, nem váltak tényleges névfunkciót betöltő elemmé, vagy amelyekre egyáltalán nem emlékeztek, bár az illető személyt hivatalos neve szerint ismerték. Így végeredményben az álta-

lam feldolgozott 243 ragadványnév közül 126 az olyan, amely a *S. R.*-ben is szerepel. Sajnos, ez a sok tekintetben érdekes kézirat sem a nevek jelentésére, sem azok eredetére vonatkozóan nem mond semmit. Magáról a fordítóról is csak annyit sikerült kinyomoznom, hogy a 30-as évek közepéig élt Eleken, azután eltűnt, talán külföldre távozott.

A ragadványnév-anyagot következetesen fonetikusán írom, még abban az esetben is, ha a név vagy annak valamelyik tagja hivatalos családnév (tehát pl. *Faulhävr*, nem pedig Faulhaber, vagy *Khortsr Pendr*, nem pedig Khortsr Bender stb.). A ragadványnév viselőjének nevét természetesen az anyakönyvi helyesírással közlöm. Bár a ragadványnevek vegyesen német, magyar és román nyelvűek, a hangjelölésben célszerűnek láttam egyöntetűen az ún. teutonista hangírást alkalmazni, hiszen végeredményben német (frank) tájnyelvi anyagról van szó. A jelölési elvek kérdésében figyelembe vettem az erre vonatkozó újabb irodalmat is.⁹ Nevekről lévén szó, a tulajdonnevek megszokott helyesírásának megfelelően a nagybetűs szókezdést alkalmazom. A használt fontosabb fonetikai jelek a következők: a: illabiális a, ǣ: labiális a, e: zárt e, ä: nyílt e, ɐ: redukált hangok, ː: a hosszúság jele, ˜: nazalizáció, s: magyar sz, š: magyar s, v: magyar v, z: magyar z, ž: magyar zs, ts: cs, ts: c, j, ʃ: szótagképző mássalhangzók, ai, oi: aj, oj, x: „ach-hang”, χ: „ich-hang”, η: nazális. A hehezetet mindig kiírt h-val jelölöm.

Dolgozatomban a terminológiai bizonytalanságot, amellyel Lőrincze Lajos¹⁰ és Fehértói Katalin¹¹ is foglalkozott, igyekeztem azzal áthidalni, hogy lehetőleg következetesen használom a *ragadványnév* elnevezést, amelyet magam is összefoglaló jellegűnek érzek, ha a kételemű hivatalos név mellett használt harmadik, negyedik stb. elemnek megkülönböztető jellege van. Maga az eleki népnyelv *špotnōma*-nak, *gūnynév*nek nevezi ezeket, jóllehet a ragadványnevek zöme gúnyolódó, csúfnév jellegét már elvesztette, vagy ilyen jellegük nem is volt. Elek esetében is helytállónak találom Markó Imre szemléletét¹², aki rendszerezésében a gúnynév → ragadványnév fejlődési vonalat alkalmazza elvként. Abban a néhány esetben, amikor a nem hivatalos névnek csúfolódó jellege még eleven, vagy a mai nemzedék életében még az volt, külön megjegyzem, hogy *csúfnév*.

A ragadványnevek kialakulása és társadalmi szerepe

Ahogy az eleki ragadványnév-rendszer ma előttünk áll, abból kétségtelenül megállapítható, hogy ezeknek a neveknek elsősorban megkülönböztető jellegük van. „A gúnynevek elsősorban ott alakultak ki, ahol erre szükség volt, ahol a gúnynévnek megkülönböztető funkciója volt” — állapítja meg Kniezsa István.¹³ Eleken ez a gyakorlati szükség az azonos családnév megszorodásával és a keresztnévanyag fentebb elemzett elszűrülésével állt elő. A személyazonosság megállapítása csupán a hivatalos nevek alapján elég nehéz lehetett már a múlt század elején is, s ez a gond a későbbiekben csak fokozódott. Az összegyűjtött ragadványnevek 45 családnév között oszlanak meg, az összes eleki családnévnek (a századfordulót véve figyelembe) közel a felét érintik. A legnagyobb számban az alábbi családnevek viselői kapnak ragadványnevet:

<i>Családnév</i>	<i>Ragadványnevek száma</i>		
1. Strifler	32	10. Post	9
Niedermayer	20	Singer	9
Wittmann	19	Brandt	8
Braun	16	Bender	6
5. Reisz	16	Hoffmann	6
Ruck	16	15. Walthier	6
Zielbauer	11	Ament	5
Klemm	10	Schneider	5
Mahler	10	Hammer	4

Ha a fenti névsort összevetjük az 1. táblázat adataival, láthatjuk, hogy mindegyik ott szerepel a századforduló leggyakoribb családnevei között. Ez a párhuzamosság nem csupán a matematikai valószínűség eredménye, hanem azt is jelzi, hogy éppen a leggyakoribb családnevek viselői között volt leginkább szükség a megkülönböztetésre. Valószínű tehát, hogy a ragadványnevek valamilyen formában már a múlt század elején megjelentek, s egy részük több nemzedéken át öröklődve jutott el korunkig. Ezt az adatközlők is megerősítik, akik számos esetben nyilatkoztak úgy, hogy a kérdéses ragadványnév mai viselőinek már az ükapját is így hívták, és amikor egy-egy homályos jelentésű vagy eredetű név után érdeklődtem, többször volt az a válasz, hogy nem tudják, de nagyon régi. Sajnos, a S. R.-nél régebbi írásos dokumentumokat a ragadványnevekről lényegében nem találtam. Az a tény azonban, hogy Arad vármegye Törvényhatósági Bizottságának 1920-tól 1923-ig Eleken tartott közgyűléseinek jegyzőkönyveiben¹⁵ az egyes bizottságok eleki tagjai részben ragadványnevekkel is rendszeresen szerepelnek (2/1920. kgy. sz.: „Wittmann György (stutzer)”; 3/1920. kgy. sz.: „Wittmann György (Maxa) ... Wittmann Antal (toncsi)” stb.), arra enged következtetni, hogy az azonos nevűek megkülönböztetésére hivatalos helyen is használták korábban a ragadványneveket, ha ritkán is. Az aradi levéltár eleki anyaga bizonyára tartalmaz jónéhány régi ragadványnevet is. A hivatalos fórumok egyébként általában ridegebb, hivatalosabb módszereket alkalmaztak a megkülönböztetésre: a név után a házszámot írták zárójelben, az iskolában pedig a név után tett sorszámozással különböztették meg az azonos család- és keresztnévűeket. A ragadványnevek hivatalos jellegű használata azonban még napjainkban is él: a Németországban elhunyt elekiekről a templom kapujára kifüggesztett hirdetések szükség esetén közlik a ragadványnevet is, mint pl. a következő esetben: „Niedermayer György (Tepsi) 76 éves korában meghalt Németországban” (1967. január 8.).

A megkülönböztetés gyakorlati célzata mellett nem jelentéktelenek természetesen a lélektani tényezők sem a ragadványnevek létrejöttében. Így elsősorban a népi humorérzék, a feltűnő, a különös iránti érdeklődés. Egyik adatközlőm (Ruck Ádám, 83 é.) pl. így magyarázta a ragadványnevek létrejöttét: „A háború előtt (t. i. 1914 előtt) jó élet volt itt, összetartottak az emberek, szegények, gazdagok egyformán. Ha tűz volt, szaladt az egész falu, segítettek, ajándékokat adtak. Jókedvűek voltak, jóban voltak egymással, tréfáltak, neveket adtak.”

A ragadványnévadásban és azok nyelvi formájának alakulásában jelentős szerepük volt a román béreseknak, cselédeknek, akikről már Fényes Elek is megemlékezik idézett cikkében. Számuk a századforduló táján már meghaladta az ezret, de 1945-ig kevés kivétellel a német gazdák cselédei, tanyásai voltak. A múlt század vége felé a nyári-őszi munkaidényre évről-évre tömegesen jelentek meg Eleken, s mivel az egyre nagyobb földterületeken működő eleki parasztgazdaságok munkaerőhiánnyal küszködtek, közülük sokan itt ragadtak, megtelepedtek a tanyákon, majd a község peremén. A német munkaadók és a román munkások kapcsolata általában jó volt, egymás nyelvét is megtanulták, de legalább is a német paraszt biztosan megtanult románul (innen a sok román jövevényszó főleg mezőgazdasági szókincsükben.) A román cselédek, akiktől sok ragadványnév származik, a megkülönböztető és a humoros célzat mellett feltétlenül érvényesítették bizonyos mértékben a maguk osztályszempontját: gazdag munkaadóik visszaszolgáltatásait jellemezték, bírálták, feltehetően a bosszantás céljával is. Az viszont ismét lélektanilag indokolható dolog, hogy a közösség, benne a család is, ezeket a lényegében csúfneveket elfogadta. Végül is az indokolja a ragadványnevek nagy számát, hogy ahol egyszer szükségből a közösségnek ilyeneket kellett alkotnia, ott a névadásnak ez a módja szokássá is válik, sok apró mozzanat lesz ürügye az elnevezésnek. Így kapnak ragadványneveket olyanok is, akik nem népes nemzetség tagjai, megkülönböztetésre tehát esetükben nincs szükség.

Az eddig elmondottakból következik, hogy a ragadványnevek használata Eleken álta-

lános volt, és a törzslakosság esetében ma is az. Az emberek legtöbbször ragadványneviükön nevezik egymást és önmagukat is, olyannyira, hogy sok család hivatalos neve alig él a köztudatban. Sokszor csak hosszas fejtörés után tudják megmondani valakinek a hivatalos nevét. A név (*nōmv*) szó elsősorban ragadványnevet jelent, a hivatalos nevet *írás szerinti névnek* (*nōmv in dr̥ šrift, šriftnōmv*) mondják. A legtöbb ragadványnév állandósult, eredeti jelentéstartalmát elveszítette, mint általában a családnevek, és többnyire a családnév funkcióját töltik be a köztudatban. Így például a *Hefn̥* család tagjai már régen nem fazekasok, a *Kār̥v̥*-ek nem tímárok, a *Hantsēri*-et Antalnak vagy Jánosnak hívják stb. Eredeti jelentéstartalma csak az újabb keletű és többnyire egy személyre korlátozódó ragadványneveknek él (*Ertākukr*: Singer Ferenc, 'lehajtott fejű'; *Khorts̥ Pend̥r*: Bender János, 'alacsony'; *Tauzadkhintstl̥*: Braun György, 'ezermester' stb.). Az ilyen nevek néha már meglevő családi ragadványneveket szorítanak ki (Post György: *Švarts̥ Post* → *Tambor*; Albert Miksa: *Radai* → *Fripkulaptje*; Reisz Ádám: *Kapdebō* → *Hinderburg* stb.). Ezek közül éppen tartalmánál fogva számít csúfnévnek pl. a *Kakantureš* (Wittmann Antal, családi ragadványneve: *Maks*). Egyébként a megszilárdult, régebbi ragadványnevek nem számítanak csúfnévnek, még ha valaha azok voltak is, csupán olyan esetben, ha maga az érintett család érezte annak, és tiltakozott ellene. Ilyen okból vált csúfolódás eszközévé az egyébként ártatlan jelentésű *Kril*, 'tücsök' ragadványnév. Hoffmann Antal sértőnek érezte, ha így hívták, és ezzel a bosszantások egész sorozatát zúdította magára. (Jellemző, hogy a S. R.-ből ez a név ki van húzva, ami egyben annak is bizonyítéka, hogy a darabot valószínűleg előadták.) Egyébként, hogy az elekiek mennyire megbékélték ragadványneviükkel, bizonyítja Hammer (*Hamaraš*) Pál példája, aki adatközlőim szerint azzal a kurjantással mulatott: „Hamaraš-zinoraš-kakanadraš, húzd rá!”, tehát még a nevéhez kapcsolt csúfolódó-tréfálkozó mondókat is akceptálta. Van egy igénytelen szövegű, kedves dallamú népdaluk az elekieknek, amely minden csúfolódó él nélkül sorolja fel a Strifler (ma Dózsa) utca Strifler nevű családait ragadványneviükön:

Hind̥ n Štriflers kesl̥,
Tort štepd̥ a hauz in heuf,
Tort kuk̥t tr̥ Knip̥s Hanas
Fun Prit̥ts̥l̥ rauz.
Fun Knip̥r iv̥r kas̥,
Tort vōnt tr̥ Šnet̥r ā,
Nēv̥rn Šnet̥r vōnt tr̥ Pek,
Tr̥ Pot̥šk̥r tiv̥n andrn̥ ek.

(A Strifler utcában áll egy ház, annak a deszkakerítése mögül Knip̥r Hans nézeget ki. Knip̥r-rel szemben Šnet̥r lakik, Šnet̥r mellett Pek, a másik sarkon Pot̥šk̥r.)

A sok azonos családnév legalább annyira volt feltűnő vagy restelleni való idegenek előtt, mint a ragadványnevek sokfélesége. A S. R. az említett lista után a következőképpen indokolja az elhangzott sok ragadványnév keletkezését: „*In Aelek is ód'r nī'd roadsam nach a'n Hund zu werfa wa'l m'r schlóchad a'n Wittmann, a'n Strifler, a'n Niedermayer, ód'r was wa's ich wen krumm*”, azaz: Eleken nem tanácsos kutya után hajigálni, mert az ember egy Wittmannt, Striflert, Niedermayert vagy effélét talál el.

A ragadványnevek öröklődése legtöbbször egyenes ágon, ill. férfi ágon történt: az apa ragadványnevét örökölték a gyerekek, fiúk és lányok egyaránt. Férjhezmenetele után az asszony is megkapta férje ragadványnevét a nőnemképző hozzáadásával, a családnevek analógiájára: Bender (*Flentš*) Ferenc feleségének neve pl. Benderi, ill. *Flentšani*, azaz

Benderné, ill. *Flentsné*. Ám ha az asszony már lánykorában megszilárdult ragadványnevet viselt, asszony korában is azon emlegetik: Niedermayer (*Filip*) József felesége, Strifler (*Šronď*) Anna: *Srondez Nantši*. A másik, eléggé gyakori öröklési típusba tartoznak azok az esetek, amikor a vőül ment férfi gyermekei anyjuk ragadványnevét viselik. A ragadványneveket tudniillik általában a ház mint a család vagy a nemzetség jelképe őrzi. A *Fältšārř* ragadványnevet pl. úgy kapta az egyik Strifler család, hogy Strifler Jakab a *Fältšārř* ragadványnevet viselő Walthier családba nősült. Ilyen úton öröklődtek még pl. a következő ragadványnevek: *Jesřřřř*: Klemm → Strifler; *Jeuži*: Ruck → Zöllner; *Partř*: Zielbauer → Ruck; *Pätšř*: Klemm → Braun; *Radai*: Albert → Klemm. További benősülésekkel ugyanaz a ragadványnev három vagy még több család nevévé is válhatott, pl.: *Siměř*: Ruck → Strifler → Hoffmann; *Täpsi*: Niedermayer → Zielbauer → Schreyer stb. Van úgy, hogy kétszeres áttétellel kap egy-egy család ragadványnevet: az asszony felveszi férje ragadványnevét, majd megözvegyülvé átadja azt második férjének és attól születő gyermekeinek. Így pl. a *Boxuš* ragadványnevet viselő Klemm János felesége férje után megkapta a *Boxuši* nevet, majd mikor mint özvegyet elvette Strifler Miksa, az is *Boxuš* lett, és Strifler nevű gyermekei is. Vagy: Mahler Mihály (*Gävriš*) → özv. Mahlerné (*Gävriši*) → Kraus Ferenc (Mahlernétől született fia: *Gävriš*) stb. Az ilyen belső keletkezésű nevek érdekes típusa, amikor a feleség, ill. az anya hivatalos családnéve válik ragadványnévvé: Wittmann — *Faulhāvř*; Braun — *Terř* (a feleség Thör családnévének kicsinyített alakja). Az anya keresztnéve is lehet ragadványnev: Niedermayer (*Klampřler*) Antal neve *Nina Tontši* is. Előfordul, hogy az anya ragadványneve erősebbnek bizonyul az apáénál, és így az öröklődik. Niedermayer (*Filip*) József és Strifler (*Šronď*) Anna fia pl. inkább *Šronďaz Joki*, mint *Filips Joki*, bár mindkettő használatos. A ház névörző szerepének egy igen érdekes egyedülálló példája, hogy egy Rácz nevű 1946-os telepes megkapta a *Mixalok* ragadványnevet, mert a *Mixalokiš haus*-ba, Strifler (*Mixalok*) Mihály házába költözött. A névátadásra a két ember testalkatának hasonlósága is okot adott.

A ragadványnevek öröklődése a jelek szerint a mai nemzedékkel lassan megszűnik. 1946 óta új ragadványnevek tulajdonképpen nem születtek, és bár a meglevők még változatlanul és majdnem a régi kizárólagossággal használatosak a népnyelvben, a gyökeresen megváltozott körülmények, az új életforma, társadalmi átalakulás fokozatosan tovább korlátozza a ragadványnevek használatát Eleken is, az általánosan megnyilvánuló folyamatnak megfelelően.

A ragadványnevek rendszerezése

Az alábbi rendszerezésben az eleki ragadványneveket eredetük szerint csoportosítom. Mivel többségük örökölt, ill. öröklődő név, az ismétlések elkerülése érdekében nem a Lőrincze által ajánlott külső, ill. belső keletkezésű nevek főcsoportjaiban tárgyalom a neveket (hiszen az utóbbiba beletartoznék minden örökölt megkülönböztető név), hanem csoportonként külön pont alatt sorolom fel azokat, amelyeket csak egyetlen személy visel vagy viselt, amelyek tehát sem nem öröklött, sem nem öröklődő nevek. Ezeket *egyszeri* neveknak nevezem. A belső keletkezésű nevek érdekesebb típusait az előző fejezetben érintettem. Ha az öröklődő névtípusok csoportjában csak egyetlen hivatalos név szerepel a ragadványnev mellett, az is úgy értendő, hogy „X. Y. és utódai” vagy „X. Y. és ősei”, de adatközlőim a családból több nevet teljes biztonsággal nem tudtak mondani. (Ezek többnyire kitelepített családok.) Ha keresztnévből alakul ragadványnévhez nem fűzök megjegyzést, az azt jelenti, hogy valamelyik ősnak a keresztnéve a név alapja, többnyire annak vagy becéző formájának szokatlansága miatt. Az *r.*, ill. az *m.* jelentése: román szó(szerkezet), ill. magyar szó(szerkezet).

1. Testi tulajdonságon alapuló nevek

A) Öröklődők

- Butšu* (Csipő, fenék) — A család tagjai erős csípőjük — Braun György
Fäxtŕ (Hadonászó) — Beszéd közben gesztikulált — Strifler György, Magdolna
Föstung (erődítmény) — Testalkatuk alapján — Alter
Gibu (Púpos) r. — Hajlott hátúak — Strifler Mihály
Häriš Singer (Uras Singer) — „Szép ember volt, urasan öltözött” a név szerzője — Singer József, Ferenc
Herleman (Bácsika, öregember) — Fiatalon is öreges megjelenésű volt — Niedermayer Ferenc
Härtsäg, Kišhärtsäg (Herceg) m. — „Olyan szép, mint egy herceg.” — Niedermayer József
Höz (Nyúl) — Magas termetű, hosszú lábú volt — Ruck Ádám, József, Katalin
Hudrv (Hadaró) — Beszédmodora alapján — Post János
Khortsŕ (Alacsony) — Termete miatt — Ruck Ádám, János
Kläsiņŕ (Kis Singer) — Alacsony termet — Singer János
Kräidls (Kis béka) — Valamelyik őse görnyedten járt — Ruck József
Kril (Tücsök) — Soványak, „*vi a kril*” (csúfnév) — Hoffmann Antal
Kroāvŕ (Ősz, szürke) — Haja színéről — Wittmann György
Lananäts (Hosszú Náci) — Magas termet — Strifler György, Franciska stb.
Läidi (Kócos) — Haja miatt — Braun Ádám
Ling (Bal, balkezes) — Niedermayer József, Ádám
Piparkŕ (Paprika) r. — Piros arcszíne alapján — Hirt Antal
Pivl (Bivaly) m. — Erős termet — Brandt Ferenc, Márton
Pōrašvarts (...fekete) — Barna arcszínéről — Emenet József
Puliš (Hímvestzős) m. képző — Ament Márton, György
Šlidāš (Szánkó) r. képző — Furcsa lábformája volt — Klemm János
Špatsŕkheupf (Verébfejű) — Nagy testéhez aránylag kis feje volt — Niedermayer Károly, János
Šijirb (Foghíjas) r. — Wittmann Ádám, Antal
Štoprik (Erős) — Termetük alapján — Strifler Ferenc, József; Zielbauer Miksa
Štutsŕ (Stuccoló) — Először nyíratta így a haját — Wittmann György
Šubrik (Sobri) — A képviselő kocsisa volt, „úgy volt öltözve, mint Sobri Jóska” — Niedermayer Ferenc, József, Mihály
Tikaroi (Vastag, kövér) r. képző — Gazdag, kövér ember volt. — Mahler József
Tšula (Csula) m. — Walthier Károly, József

B) Egyszeriek

- Āxalas* (Makk ász) — „Úgy táncol, mint a makk ász” — mondta rá valaki — Valamelyik Krixōri-lány
Ertākukŕ (Földnéző) — Lehajtott fejjel járt — Singer Ferenc
Fetkēntsla (Kövér liba) — Testalkata alapján — Strifler Antal
Hoid (Nagy hasú) r. — Mahler János
Khortsŕ Bender (Rövid Bender) — Bender János
Kinji njegru (Fekete kutya) — Hajszínéről — Reisz Antal
Švartsŕ hunt
Krembetš (Vakarék; elmaradt disznó) — Kis termetű — Alter
Laņŕ Bender (Hosszú Bender) — Bender József

Rovdr Post (Vörös Post) — Hajszínéről — Post
Rundr Post (Kerek Post) — Termetről — Post
Štjopu Rais (Sánta Reisz) *r.* — A háborúban megsebesült — Reisz Antal
Švartsr Siņg (Fekete Singer) — Börszínéről — Singer János
Tauzadkhintstlŕ (Ezermester) — Braun György
Švartsr Post (Fekete Post) — Hajszínéről — Post György (Tambor)
Tik (Kövér) — Brandt Antal
Törpā Pendr (Törpe Bender) *m.* — Bender
Tšonku Rais (Csonka Reisz) *m., r.* képzővel — Félkezű volt — Reisz Mihály

2. *Lelki tulajdonságon alapuló nevek*

A) Öröklődők

Barōn (Báró) — „Nagyon urizált” a név szerzője — Strifler Miksa, Károly, Ferenc stb.
Bodŕn (Potya) *m.* — Nemzedékeken át muzsikusok voltak, a közfelfogás szerint „potyán” szerezték a pénzt — Wittmann György, Antal

Domnjeapara (Uram, segits) *r.* — Az apósától örökölte, aki nagyon fösvény volt, nem szívesen szegődtek el hozzá, ezért így fohászkoztak a munkások. Más magyarázat szerint ő fohászzkodott így, hogy szájalmat keltsen. (Csúfnév) — Braun Antal

Hantsiprost, Prost (Lüke János, Lüke) — Örökletesen furcsa gondolkodásúnak tartott család — Walthier János, József stb.

Hapaleu, Hapi (Kapzsi) *r.* képző — Ilyen volt a név szerzője (Tsamhapa: „összehappolni”) — Brandt József

Hunt, Hunttōni (Kutya, Kutyatóni) — Gorombaságáról. Eleki szóláshasonlat: *Kreub vi a hunt.* — Albert József, Ferenc

Katāna, Šnaidŕs (Katona, Káplár) — Katonás természet alapján — Schneider Ferenc.
Katāna, Šnaidŕs

Kaprōl

Krauz (Undok) — Összeférhetetlen, rossz természetük alapján — Mahler Ferenc, József, Teréz stb.

Laxpædr (Ne vess, Péter) — Vigkedélyű ősök után — Strifler József, Miksa, Ferenc stb.

Piršli (Dolgos, „legény a talpán”) — Igen szorgalmasak voltak — Braun János, Ádám stb.

B) Egyszeriek

Bitang (Rossz magaviseletű) *m.* — Az apa így nyilatkozott két fiáról: „*Ter iz a bitang* (Ferenc), *ez (József) jó lesz.*” (*L. Jōles*) — Reisz Ferenc

Hāri (Háry) — Nagyotmondó — Klemm János

Jōles Lásd: Bitang

Štuplrixtŕlb (Főszolgabíró) — „Okos ember volt.” — Strifler József

3. *Szokás, mondás, jellemző cselekedet, helyzet alapján*

A) Öröklődők

Bogeu (Bagó) *m.* — A név szerzője valószínűleg bagózott. Szegény család. — Brandt János, Teréz stb.

Bimbok (Bimbó; állatnév) — Szegények, tanyások voltak, ökörhajtással is foglalkoztak — Hoffmann

Boxuš (Bohus családnév) — A lőkősházi Bohus uradalom mellett volt bérlete — Klemm János; Strifler Miksa

Fältšārġ (Földnyíró) — Sok földet szerzett magának — Strifler Jakab; Walthier (eredetileg ez a család viselte, nőágon kapta Strifler).

Hidäg (Hideg) *m.* — Állítólag csak ennyit tudott magyarul: „Hideg van” — Singer Miksa

Khapġ (Sapka) — Az elsők között hordott sapkát (nem pedig kalapot) — Brandt József, Ádám

Kēntspendġ (Libás Bender) — Valamelyik őszüket libalopási esete alapján — Stumpf György (anyai nagyszülei, Benderék nevelték).

Kristi (*Mixpla*) (Krisztina) — Ilyen nevű cselédlánnyhoz járt — Zielbauer Mihály, valamint fogadott fia, Niedermayer Ádám (Kristi Adam vagy inkább Kriksj).

Lup (Farkas) *r.* — Valamikor mint szegény emberek a Strifler utcában egy veremszerű épületben laktak, „mint a farkasok”. Az egyik legény a családból elvett egy gazdag Wittman-lányt, akinek korábban az életét Radnán megmentette. Állítólag itt kezdődött a család gazdagsága. — Strifler György, Vilmos stb.

Paparetġio (Eszi a pálinkát) *r.* — Pálinkás kenyérrel etette a munkásait — Hoffmann György, Miksa stb.

Pärvetš (Kecskebak) *r.* — A kecske hagját jól tudta utánozni. Más magyarázat: öreg korában is tette a szépet a menyecskéknek — Singer Antal, András

Popa (Pap) *r.* — Aratáskor gyakran mondta, amikor a legfelső kévét (popa) felrakták a keresztre — Schneider Antal, György

Potškr (Bocskor) *m.* — Bocskorban, ill. rossz cipőben járt dolgozni — Strifler József, Ádám

Tepatirt (Küldött) — Valamilyen küldöttség tagja volt — Mahler György, János

Tsikra, Tsikru (Állatnév) — Ilyen nevű kecskéjük volt — Niedermayer János

Uxu (Hangutánzó) — Gyermekkorában a mozdony hangját utánozta a névszerző — Hammer György, Ferenc stb.

Vandrok (Csavargó) *r.* — Strifler Mihály elhagyta családját, egy lánnyal Nagyváradra ment. Apósa nevezte így. — Strifler Mihály, György, József

Hants in leux, Leux (János a gödörben; Gödör) — A falu északi szélén fekvő vizes mélyedés mellett laktak — Ruck Mihály

B) Egyszeriek

Hinderburg (U. az) — Az I. világháborúban őrmester volt, „nagyra volt vele” — Reisz (Kapdebő) Ádám

Hoəriər af (Szörös majom) — Szavajárása volt, amikor a borbélyhoz készült: „*Iħ pin vi a hoəriər af.*” — Bayer (Klekġr) Márton

Hozom (U. az) *m.* — Gyakran maradt adós kocsmában, kártyajátékban — Kloater József

Hujasahip (Mulató indulatszó) — Bálban kalapját lengetve így kurjongatott egy valcer dallamára: „*Hujasahip, ma huad, ma huad iz ma kuad*” („a kalapon az én vagyonom”) — Bayer Antal

Istānāldāš (U. az) — Háza homlokzatára ezt a szentenciát íratta: „Egyetértés — isten-áldás”. Később, mivel közfeltűnést keltett vele, lekaparta, de a név rajta maradt — Singer Márton

Raizapits (Reisz penis-e) — Mint hentes a bika peniséből bikacsöket készített — Reisz Ferenc

Kūđġkhaid Jok, Sōvāl Jok (Tulajdonképpen, szóval) — szavajárása volt — Reisz József

Šopfpaidġ (Hajcibáló) — A templomban regulázta a gyerekeket — Bender János.

Tentsrlħ (Táncos) — Komótosan, szépen táncolt — Ruck Antal

4. Foglalkozáson alapuló nevek

A) Öröklődők

Dāpōš (Fatelepes) *m.* — Falerakatuk volt — Walthier Ferenc, János
Hefnɿ (Fazekas — Iparos-kereskedő család, fuvaroztak is, fazekas-árut is — Schneider Ádám

Klekɿ (Harangozó) — Bayer Márton, Teréz
Kapdebō (Ökörfej) *r.* — Ökrökkel is művelték a földet — Reisz József, Gáspár, Ádám stb.

Kengler (Csengős) — Kereskedő család — Ádám József
Kārvɿ (Tímár) — Valamelyik ős foglalkozása — Brandt György
Kholiɿ vōxnɿ (Meszes kocsis, meszes bognár) — valószínűbb, hogy a mézsfuvarozásra mint kockázatos vállalkozásra utal, de a bognár mesterséggel is kapcsolatban lehet a név — Braun János, Julianna stb.

Klampfler (Bádogos) — Niedermayer János, Antal

Klōzɿ (Úveges) — Ádám József

Khundɿ (Hirdető) — Kisbíró volt — Weber György, Miksa

Mandlsnaidɿ, *Manja* (Kabátszabó) — Hammer Mihály, Faulhaber; Niedermayer

Maurɿ (Kőműves) — Ruck Ádám

Pek (Pék) *m.* — Valamelyik ős foglalkozása — Schreyer Vendel, Miksa

Pindɿ (Kádár) — Strifler Károly

Prunpeuro (Kútfúró) — Értett a kútásáshoz — Niedermayer Ferenc

Purxɿ (Bíró) — Zielbauer Antal, Rudolf

Putɿmāstɿ, *Vājāš* (Vajmester) — Tejcsarnokos volt — Müllek Antal, János

Smidlɿ (Kovács) — Walthier József, Károly stb.

Šmidsep (Kovács Szepi) — Hoffmann György

Souk, *Seklɿ* (Zsák) — Kereskedők voltak — Ruck József

Šörōš (U. az) *m.* — Sörlerakatuk volt — Klemm Antal

Tšēvɿ (Kucséber) — Kereskedő család — Post, Engelhardt

Uriɿlitrēdɿ (Orgonafújtató) — Ruck György

Vēvr (Takács) — Oláh György, Antal

B) Egyszeriek

Huōdnɿ (Kalapos) — Tremmel Menyhért

Tuturu (Gyám) *r.* — Árvaszéki gyám volt — Wittmann Miksa

5. Valamilyen esemény alapján keletkezett nevek

A) Öröklődők

Banjār (Pénzes) *r.* — Bálban bankót tűzött a kalapja mellé — Strifler Antal

Fripkulaptje (Tejjel forrázott) *r.* — Gyermekként a tűzhely padkájáról a forró tejbe esett — Albert Miksa

Pōnakhoɿ (Babfőző) — Egy időben a környéken csak az ő házuknál volt babfőzésre jó lágy víz — Zöllner János, Ádám

Purcēr, *Saihalɿ* (Kanász) — *r.*, illetve német — Gyerekkorában nagybátyjánál disznót őrzött — Singer Ádám, Márton

B) Egyszeriek

Kakankanda (Kantába k...ál) — Valóságalapja nincs (csúfnév) — Zielbauer Ferenc
Kakantureiř (A csizmába k...ál) — Egyszer előfordult vele, a csősz meglátta. Csúfnév,
eredeti ragadványneve *Maks*. — Wittmann Antal

6. Keresztnévből alakult ragadványnevek

A) Öröklődők

Ademla, Demla Ádamból — Zielbauer Ádám, Veronika
Djuraluts Györgyből, romános képzés — Ament Ádám
Djurat, Djuratus György romános becézése — Mahler Sebestyén
Djuts Györgyből — Strifler Ferenc
Fika, Fiki Viktóriából — Neidermayer József, Gábor
Filip Fülöp — Niedermayer József, Miksa, János stb.
Frantsulesk Ferencből, romános kicsinyítéssel — Wittmann György, Miksa
Fritsø Ferencből — Schneider Ferenc
Gābriř, Gāvriř Gáborból — Mahler Mihály; Kraus Ferenc
Hantsēriř Hans Georg-ból — Niedermayer György, Antal
Jankō, Janku Jánosból — Ruck Márton, Antal, Ádám
Jaške Józsefből — Ruck József
Jāižpļ Józsefből — Niedermayer Mihály, Antal
Jentspļ Jánosból — Reisz József
Jerixļ Györgyből — Faulhaber György, József
Jerixōdļ Györgyből romános képzéssel — Faulhaber Antal; Jäger Antal
Ješkļ Józsefből — Klemm; Strifler Jakab
Jeuzi Józsefből — Ruck Ferenc; Zöllner Ferenc; Ádám
Jopkalņ Józsefből — Ruck József, Ferenc
Jonseflņ Józsefből — Strifler Mihály, Antal
Jokalņ Józsefből — Engelhardt János
Khešpļņ Gáspárból — Strifler Ádám
Nina Tontši Annából — Niedermayer Antal
Križōri Gergelyből — Niedermayer Gergely; Zielbauer Márton
Maks Miksából — Wittmann Ferenc, Miksa stb.
Martinař Mártonból romános képzéssel — Niedermayer József, János
Māliņļņ Menyhértből — Singer János
Mindpļ Máriából — Strifler György
Mixalok Mihályból romános képzéssel — Strifler Mihály, Teréz
Mixaluts Mihályból romános képzéssel — Ament Ádám
Palts Boldizsárból — Wittmann György, János
Pastala Sebestyénből — Strifler Ferenc
Petrus Péterből — Strifler Mátyás
Seppļ Józsefből — Wittmann Ádám, Antal
Sepļlař A József kicsinyített alakjának és a *salař* (tanya) szónak romános összevonása —
Strifler Miksa, József
Siman Simonból — Braun Ádám
Tomař, Tomařļ Tamásból — Strifler Ferenc, András, Mihály stb.
Thonpļ Antalból — Reisz Antal, Ádám
Thontļņ Antalból — Post Ádám
Tsus Zsuzsannából — Tremmel

B) Egyszeriek

Elek Elekből — Wittmann György
Ēdi Ádamból — Mahler Ádám
Njotsɔ Józsefből — Wittmann József
Rudl Rudolfból — Zielbauer Rezső
Sāli Rozáliából — Wittmann György
Seflɔ Józsefből — Schneider József

7. Családnévből származó ragadványnevek

A) Öröklődők

Brojek Egy Brojek nevű lakatoshoz hasonlított, maga is lakatos volt — Niedermayer József

Hamaraš A Hammer családnév romános kicsinyítése — Hammer Ernő, Antal, Miksa, Pál

Hamɔlɔ A Hammer kicsinyítése — Hammer József, Regina

Faulhāvɔ A Faulhaber családnévből, benősülés útján — Wittmann József

Hofmenlɔ A Hoffmann családnévből (benősülés) — Niedermayer

Jägāš A Jäger családnév játszi magyarosítása — Jäger György

Radai A medgyesegyházi malom tulajdonosának nevéből, akihez valamelyik Albert hasonlított — Albert; Klemm János, Ferenc

Šronɔ Egy Schrot nevű káplár volt a családnál beszállásolva, ezzel büszkélkedtek a gyerekek — Strifler Ferenc, Vendel; Niedermayer József

Šlaxɔɔ Nevelőapja családnévről — Wittmann Ferenc

Terlɔ A Thör családnévből (benősülés) — Braun György

Tišpāŋ A Dispán családnévből (benősülés) — Hirth

8. Felderítetlen eredetűek

A) Öröklődők.

Bāšš — Ament András, Antal

Blože — Niedermayer József

Bokši — Schmidt József

Bunsen — Zöllner János

Burik (Köldök) *r.* — Geistl Ádám, György

Burkuš — Schmidt György

Dantšu — Kneller János

Dubli — Ament József

Fäld — Niedermayer Antal

Flentš (Hóbort) — Bender János, Ferenc

Hirži — Durst József

Hōnekɔ (Talán a kihalt Honecker családnévből) — Wittmann Antal, György

Jäidl, Jäidɔla — Braun György

Jembuš — Bender János

Käpɔlɔ (Kecske) *r.* — Brandt

Kātšɔlɔ (Kiskacsa) *m.* — Reisz Antal, Strifler Ádám

Kheraps (Tök) — Stumpf György

Knipr — Strifler János, Ádám
Knutl (Görce) — Zöllner Ádám, Sebestyén
Kriəts — Schmidt Antal
Krumbiəra (Krumpli) — Reisz Ádám
Ksel (Segéd) — Mahler Ferenc, Teréz
Khūjantši (Tehénjancsi) — Braun Antal
Lantsman (Földi) — Braun Ferenc, Brandt Ferenc
Lents — Brandt Antal
Liöla — Durst György
Lujraš — Ádám József
Luja — Hoffmann János
Märikš — Ruck Antal, Brandt Antal
Mioło — Emenet János
Murnjeilə — Braun Mihály, Márton
Nokçlisšwstɽ (Galuskaszter) — Post Péter; Port Ferenc
Partl (Kancsó) — Zielbauer Ádám; Ruck Ádám
Petjik — Leist, Zeitler
Pätsɽ — Bauer Mihály, Tamás
Pätšɽ — Klemm Ferenc, József; Braun Mihály
Plaješ — Bauer Jakab, Ferenc
Rumbala (Dörgő) — Ruck Ferenc, György
Särɽ (Ollós) — Walhier Károly, Ferenc
Simələ (Talán Simonból) — Ruck György; Hoffmann József; Strifler
Šlamb, Šlembɽlə — Mahler György
Šnetɽ (Esetleg a Schnetter családnévből) — Strifler
Šnigələ (Penis) — Reisz György
Šoilə — Strifler János
Štropsök (Szalmazsák) — Strifler Károly
Šuk — Klemm Ferenc
Šulan — Brandt Sebestyén, József
Šušik — Klemm János, Antal
Täpši, Täpšl (Tepsi) — Niedermayer György, Ádám, Schreyer József; Zielbauer Antal
Tšuroi — Braun Ádám
Tšutra — Mahler Károly, Antal
Vəri (Unokatestvér) *r.* — Wittmann György
Viki (Vékából) *m.* — Zielbauer József
Vurala — Wittmann György
Vuvl — Wittmann Ferenc, György; Zielbauer

A névhasználat néhány alaki kérdése

Az eleki névhasználat nyelvi kérdései közül csupán azokat kívánom megemlíteni, amelyek a ragadványnevek alakjainak megvilágításához szükségesek. Mint már említettem, a személynevek hivatalos és népi formái eltérnek egymástól. A családnévek anyakönyvi formáiban is van egy alaktani változás: a XIX. század közepéig — a latin nyelvű anyakönyvezés időszakában — a nők családnéve — akár apai, akár férjezett név — az *-in* nőnemképzőt kapja meg. (Theresia Ruckin, Barbara Zellnerin stb.). A népi névhasználatnak is két típusa van: egy köznyelvi és egy tájnyelvi típus. Az előbbit akkor alkalmazzák, ha anyanyelvüket ünnepélyes, félig-meddig hivatalos körülmények között használják (pl. írásban): a kereszt-

név megelőzi a családnévet, és egyik elem sem kap toldalékot (*Elisabetha Klemm, Franz Hammer* stb.). Ez az anyakönyvitől eltérő német változat olvasható a síremlékeken, amelyeken — mint a képmellékletek is mutatják — az asszonyok is férjük nevével szerepelnek, de férjezett mivoltukra utal lánykori családnévük feltüntetése a *geborene* (született) jelzővel.

Élőbeszédben a népnyelvi változat az irodalmihoz képest fordított szórendű: elől áll a családnév, utána a keresztnév, s a családnév -s toldalékot kap, amelynek 'valamely csoportba tartozó', 'féle' jelentése van: *Hammers Hand, Rucks Franzi* stb. Ugyanez a toldalék az as névelővel a család összefoglaló megnevezésére szolgál: *as Hammers* (Hammerék), és ez használatos akkor is, ha a személynevet valamilyen minősítő megjelölés követi: *tr Metzas Huadnr* (Metz kalapos), *as Striflers Madla* (a Strifler-lány), *as Bauers Viki Päsla* (Bauer Viki néni) stb. Mondatban a személynevek általában névelősek, s ha a keresztnév nélküli családnév egy személyre vonatkozik, értelmezőféle funkciója van. Ha nőt neveznek meg így, a családnév -i toldalékot kap, ill. ennek valamely hangtanilag indokolt változatát: *ti Brandti* (Brandt nevű, a Brandt családba tartozó nő), *a Reisi* (egy Reisz nevű nő), *a Quintschani* (egy Quintsch családba tartozó nő) stb. Gyakran van szükség a családnév többes számának használatára. Ez az -a (*a*) jellel alakul: *ti Reisa* (a Reiszok), *ti Hamra* (a Hammerék) stb. Az élőbeszédben a személynevek — így a családnév is — beilleszkednek a dialektus hangtani rendszerébe, különösen, ha a családnév vagy annak valamelyik tagja értelmes vagy értelmezhető köznévvé: *Molr* (Mahler), *Faulhāv* (Faulhaber), *Jäxr* (Jäger) stb.

A fentebb elmondottak vonatkoznak a ragadványneveknek arra a többségi csoportjára is, amelyek a családnév funkcióját betöltő tulajdonnevek. Ezek jórészt eleve is egytagúak, mint a hivatalos családnév, de a szó szerkezetből alakultak egy része is, a tagok eredeti nyelvi funkcióját elveszítve, egy szóként viselkedik, az egytagú családnévhez hasonlóan vesz fel toldalékokat. Ezeket az előző fejezet rendszerezésében egybe is írtam (*Khūjantši, Raizppits, Laxpepdr*).

A ragadványnevek másik, lényegesen kevesebb nevet magában foglaló típusába azok a nevek tartoznak, amelyek a családnév előtt állva csak azzal együtt használatosak. Eredeti szófajuk általában melléknév, a családnévvel pedig minősítő jelzős szerkezetet alkotnak. Ilyenek: *Khortsę Pendę, Lanę Pendę, Roadę Post*. Ezzel a típussal csak egy-egy személyt neveznek meg.

A melléknévi jelző néha ragos formájában önállósul, ezzel az első, többségi típusba kerül, s annak mintájára vesz fel további toldalékokat (a rag után képzőt is): *Khortsę (Khortsęs, Khortsęi); Kroavę (Kroavęs, Kroavęi)*.

Ritkán a ragadványnév a családnév mögé kerül, és azzal mint gyűjtő fogalommal birtokos szerkezetet alkot: *Raiz Bitang* (de egymagában is: *Bitang*); *Šnaidęs Katāna* (de csak *Katāna* is). (V. ö. a fentebbi *Metzas Huadę* szerkezettel!)

Néhány esetben a ragadványnevek hangalakjának fokozatos megváltozását is megfigyelhetjük. Ennek következménye gyakran az eredeti alak jelentős eltorzulása. Ilyenek: *Hapaleu* → *Hapi*; *Kristi* → *Kriksl* stb. Bizonyára így jött létre már régebben is sok olyan név, amelyek jelentését és eredetét ma már nem tudjuk megállapítani. Bizonyos fokokig ebbe a csoportba tartoznak a nyelvben változó, illetve váltakozó nevek: *Kinji njegru* → *Švartsr hunt*; *Purcār* → *Saihalđę*; *Putęmāstę* → *Vņpōš*; *Kūdękhaid* → *Sōvpl*.

A nyelvi kérdések kapcsán végül az eleki ragadványneveket nyelvi megoszlásuk szerint foglalom össze:

Német	149	(61,2%)
Román	48	(19,8%)
Magyar	21	(8,6%)
Felderítetlen	25	(11,4%)

Német nyelvűnek minősítettem az olyan neveket is, amelyeknek köznévi változata magyar, ill. román jövevényszó az eleki dialektusban (*Khätşlv, Krumbiorn, Pivl, Pits* stb.), viszont romának, ill. magyarnak a román vagy magyar képzővel ellátottakat (*Hamaraş, Puliş* stb.).

A családnév megváltoztatása

A névmagyarosításnak a következőkben csak néhány jellemzőjét kívánom kiemelni. A névváltoztatás anyagának teljes elemzése rendkívül szerteágazó feladat, ami messze túlnőne dolgozatom keretein. Eleken bonyolulttá teszi a kérdést többek között a kitelepítés és ezt követően sok kitelepített családnak az eredeti családnévhez való visszatérése vagy pl. az a tény, hogy sok esetben (1945-től) a férjezett nők is megváltoztatták apai családnévüket, s így ezek nem váltak ténylegesen új névvé, „rejtett” nevek maradtak. Megállapításaimban e kérdésben is az egyházi anyakönyvekre támaszkodtam (ezek minden névváltoztatást nem tartalmaznak ugyan, de a legtöbbet utólagos bejegyzés formájában igen), és anyagomat szóbeli közlések alapján egészítettem ki. A névmagyarosítás Eleken az első világháború után kezdődött, de 1945-ig csak szórványosan fordult elő az iskolázott kispolgárság (első-sorban hivatalnokok, állami tisztviselők) között. Tömeges névmagyarosításra 1945-től került sor. Néhány magyarosítás azonban a kitelepítés után, sőt a legutóbbi időkben is történt. Az eleki családnévanyag így majdnem megkétszereződött, minthogy a régi családnevek sem tűntek el. A névváltoztatás a rendelkezésemre álló adatok szerint 44 törzsökösnek tekinthető eleki családnévet érintett. Az összes új nevek száma 130–140 körül van, de a már említett okok miatt az új családnévek tényleges száma ennél kevesebb.

Az új családnévek túlnyomó többsége azt az általános törekvést mutatja, hogy az eredeti családnév valamely elemét igyekeztek az újban is megtartani. Ennek egyik módja az eredeti névnek magyarra fordítása annak valódi vagy vélt jelentése, ill. értelmezése alapján. Ilyenek: *Braun* → *Barna*; *Bayer* → *Bajor*; *Jäger* → *Vadász*; *Mahler* → *Molnár*, *Festő*; *Post* → *Pósta*; *Reisz* → *Rizs*; *Schmidt* → *Kovácsi*; *Walthier* → *Erdősi*; *Zöllner* → *Vámosi*. Ebbe a típusba tartozik a *Józseffy* név is, amely a *Wittmann* nemzetség egyik ágának ragadványnevének (*Sepala*) alapszik.

Mások az eredeti név hangsorát, hangulatát igyekeznek lehetőleg megőrizni: *Bender* → *Bende*; *Braun* → *Boronás*; *Hammer* → *Hamar*, *Hámori*; *Jäger* → *Jávor*; *Kern* → *Kemény*; *Niedermayer* → *Nádor*; *Wild* → *Villányi*; *Zimmermann* → *Zimonyi*. A túlnyomó többség megelégszik a „monogramhű” magyarosítással, az eredeti családnév kezdőbetűjét vagy kezdő hangját tartja meg. Néhány példa a leggyakoribb eredeti családnévek csoportjából: *Ament* → *Árpád*, *Aradi*; *Braun* → *Bánó*, *Bányai*, *Bihari*; *Bender* → *Bánfi*, *Bányi*; *Brandt* → *Bánki*, *Bánkúti*, *Bérci*; *Durst* → *Dévai*, *Diósi*; *Emenet* → *Eleméry*; *Hoffmann* → *Honos*; *Hammer* → *Halmágyi*; *Mahler* → *Majtényi*, *Marjai*, *Marosi*, *Mester*, *Mosoni*; *Niedermayer* → *Nádasi*, *Nemere*; *Post* → *Pintér*; *Reisz* → *Radnai*, *Radványi*, *Rátkai*, *Régi*, *Rónai*; *Schimpl* → *Szigetvári*; *Schneider* → *Sarlós*, *Sütő*; *Schreyer* → *Szirmai*; *Singer* → *Szalai*, *Szigeti*; *Strifler* → *Sárközi*, *Sebestyén*, *Sípos*, *Solymosi*, *Somló*, *Somos*, *Somossi*; *Tremmel* → *Tarnai*, *Temesvári*; *Walthier* → *Vas*, *Végvári*; *Wittmann* → *Vági*, *Várad*, *Varsándy*, *Vermes*, *Virágos*, *Völgyes*; *Zellner* → *Zentai*; *Zielbauer* → *Zalai*, *Zemplényi*, *Zentai*, *Zilahi*, *Zolnai*, *Zombori*.

Vannak, akik nevük eredeti alakjától teljesen elszakadnak, de új nevüket egy-egy olyan földrajzi helyből alakítják, amelyhez nekik vagy családjuknak közük van vagy volt. Egyértelműen ilyen nevek: *Álmási* (Strifler), *Bánkúti*, *Bánkúty* (Ament, Zielbauer), *Elekfalvi* (Post, Reisz, Ruck), *Elekes* (Reisz), *Farkashalmi* (Mahler).

Földrajzi név — mint ez országosan is általános — sok egyéb magyarosított névnek is alapja, de ezekhez inkább csak az azonos kezdő betű és a magyaros hangzás miatt folya-
modtak. Alig valószínű, hogy olyan, Elektől távol eső helyekkel, mint Abony, Déva, Moson,
Szigetvár, Zemplén, Zilah stb. az elekieknek intenzívebb kapcsolatai voltak. Ám a név-
választás indokainak kérdéséről csak akkor lehetne teljes biztonsággal nyilatkozni, ha
minden érintett családot megkérdeznénk. A különböző rokoni kapcsolatok, az ősök neve
stb. nem kevés esetben adhattak indítékot a név megválasztására. Az egyik Niedermayer
pl. a *Nádor* név kiválasztását nemcsak a hangzásbeli hasonlósággal indokolta, hanem azzal
is, hogy egyik ősét *Nándornak* (Ferdinánd) hívták. Elég sok olyan magyarosított név is van,
amelyeket különböző családnevek vettek fel. A véletlenszerű egyezések mellett ebben is
szerepet játszhatott a nőági rokonság.

Az országos képpel egybevágoan az eleki új nevek is zömmel *-i* képzős alakok. Ezek
túlnyomórészt földrajzi nevekből származnak. Nem ritka az *-s* képzős származék sem
Bakos (Butzig), *Honos* (Hoffmann), *Hidas* (Heilinger), *Kincses* (Kneller), *Regős* (Reisz),
Sarlós (Schneider, Schlachter), *Sipos* (Strifler), *Somos* (Strifler), *Vermes* (Wittmann), *Virá-
gos* (Wittmann), *Völgyes* (Wittmann). Az efféle, valamint a toldalék nélküli, ill. a magyaro-
sított neveken nem szokványos toldalékokkal ellátott nevek megválasztásában, mint —
a már említetteken kívül — a *Berde* (Baumann), a *Halász* (Heilinger), a *Kemenes* (Kraus),
a *Marasztó* (Mittl) — az a felfogás is szerepet játszhatott, hogy az *-i* végű nevek azonnal
elárulják magyarosított voltukat. (Ezeket tréfás-gúnyosan „pengős” neveknek hívták.)
Mint azonban a felsorolt nevekből látható, az óhajtott célnak gyakran az ellenkezőjét érték el.

■ Feltűnően mesterkéltné, a múlt század romantikus ízlésére emlékeztető családnev az
elekiek között kevés van. (Pl. *Marosmenti* (Merksz), *Reményfi* (Reisz) és még egy-kettő.
Az új névanyagnak összehatásában még valamiféle helyi jellege is van — amennyiben eltér
a megye más német településeinek magyarosított neveitől —, de kevés a helyi jellegzetességet,
a személyiséget, a név viselőjének múltját tartalmazó is érzékeltető új név. Kevesen folya-
modnak pl. a környékbeli földrajzi nevekhez, a családokban hagyományos keresztnemekhez
vagy éppen a sok lehetőséget magukban rejtő ragadványnév-anyaghoz. Mindenesetre a
kezdetben szokatlan magyar neveket a közösség fokozatosan befogadta, egyre gyakrabban
használja a német nyelvű társalgásban is, a második-harmadik nemzedék pedig már ezeket
tartja természetesnek. Az új családnevek nem kis mértékben eredményezték azt, hogy az
eleki névhasználatban is új korszak kezdődött a mai nemzedék életében.

JEGYZETEK

¹ A mai hivatalos *utónév* helyett az egyértelműbb *keresztnév* megjelölést használok. V. ö.:
Kálmán B., A nevek világa. Bp. 1969.

² *Márki S.*, Aradmegye története I. 186.

³ A község történetére vonatkozó adatok — ha más forrás nincs megjelölve — dr. Csepregi
Imre esperes-plébános Elek egyháztörténetéről az 1930-as évek elején részben magyar, részben latin
nyelven írott tudományos igényű munkájából valók. (Kézirat az eleki róm. kat. plébánián.)

⁴ *Fényes E.*, Magyarország geographiai szótára. Pesten 1851.

⁵ Eleki plébániai irattár. Prot. Bapt. I. 18.

⁶ A keresztnemek rendszerezésében az anyakönyvek bejegyzéseinek kívül alapul vettem *Mátray J.*
Keresztnemeink (Bp. 1960). c. munkáját.

⁷ Az 1733. évi adólapstrom 49 neve közül 10-ben a keresztnév: Hanzerich. Ugyanezeknek a
személyeknek a keresztnéve az eleki anyakönyvekben: Johann Georg. L. *Csepregi* i. m. VI. lap.

⁸ V. ö.: *Kálmán* i. m. 44.

⁹ *Deme L.*, A magyar nyelvjárások hangjainak jelölése. Magyar nyelvjárások II., 18—37.

¹⁰ *Lőrincze L.*, Szempontok és adatok személyneveink újabkori történetéhez. Magyar nyelv-
járások I., 64—94.

¹¹ *Fehértói K.*, Az úgynevezett ragadványnevekről. MNY. LXII, 462—465.

¹² Markó I., Kiskanizsai ragadványnevek. Nyr. LXXIX, 113—124.

¹³ Kniezsa I., A magyar és szlovák családnevek rendszere. Bp., 1965.

¹⁴ Adatközlők és életkoruk a gyűjtés időpontjában: Bánkúty József, 69 é., Biroga Ádám, 83 é., Butzig András, 84 é., özv. Braun Antalné, 68 é., Hoffmann Lujza, 52 é., Nádor Ferenc, 64 é., Nádor József, 53 é., Niedermayer József, 73 é., Niedermayer Józsefné, 70 é., Radványi György, 48 é., özv. Radványi Miksáné, 67 é., Reisz Ádám Antal, 58 é., Ruck Ádám, 84 é., Ruck Ádámné, 73 é., Strifler Vendel, 70 é., özv. Szatori Flóriánné, 93 é., Völgyes Ferenc, 64 é., Völgyes Ferencné, 60 é., özv. Wittmann Jánosné, 60 é.

A közülük időközben elhunytak emlékét őrízze ez a lap is, az élők ezúton is fogadják köszönetemet. Hálámat fejezem ki Wagenhoffer Ede kanonok-plébános úrnak is, aki az eleki plébániai irattár rendelkezésemre bocsátásával és szíves tanácsaival munkámban segítségemre volt.

¹⁵ Csongrád megyei Levéltár, Szeged. Arad vm. alisp. ir. 1920—1923., Thbizotts. jkv.

German personal names in the village of Elek

JÓZSEF BANNER

A study is made of the personal names of the German population indigenous to the village of Elek in the county of Békés for the period between 1734 and 1945. The year 1734 was chosen as the starting-point of the study for the reason that accurate parish registers detailing the inhabitants of Elek are available from that time.

The article deals with naming as the active manifestation form of general taste and of the intellectual aspect of a community (christian names, nicknames, and Magyarization of surnames), but it also gives an account of surnames with regard to their frequency.

The author distinguishes three periods in the history of Elek, on the basis of the composition of the inhabitants: (1) the Elek of the Middle Ages, which was destroyed after the affair of Gyula (1566); (2) the Harruchern-period Elek. Frank settlers moved to the site of the Middle-Age village in two waves (1724 and 1744), and founded the still existing village; (3) the development of the „four-nationality” Elek after 1946. The article examines the second of these three periods; the registers indicate that in this period, for a century following the settlements, the population of the village became firmly established, and as regards the farm-working inhabitants this had already happened by the end of the 18th century. The 19th century settlers pursued trades or other middle-class occupations, and became assimilated with the indigenous inhabitants within one or two generations. The most frequent surnames at the end of the 19th and the beginning of the 20th century were all of 18th century origin.

The part dealing with the christian names uses the data in the registers to analyse the frequencies of occurrence of male and female names and their interrelation in the 18th—19th centuries, and refers to the factors influencing the use of the names.

The investigations concerning nicknames extend to the development of the names and their social role. The author systematizes the nicknames and discusses their different types. He turns to linguistic questions of the use of names, and finally to the problem of the Magyarization of names too.